

HÜSREV, ŞİRİN VE FERHÂD KAHRAMANLARI ÜZERİNE

Sibel ÜST*

Özet

İslami doğu ve klasik Türk edebiyatında Hüsrev ü Şîrîn yahut Ferhâd ü Şîrîn adları ile meşhur mesneviler kaleme alınmıştır. Adı geçen mesneviler en çok sevilen, okunan ve anlatılan mesnevilerdendir.

Hüsrev ü Şîrîn yahut Ferhâd u Şîrîn mesnevilerine bakıldığında üçlü bir aşk hikâyesi ile karşılaşılır. Hüsrev ü Şîrîn hikâyesinde asıl kahramanlar Hüsrev ve Şîrîn'dir. Ferhâd Şîrîn'e âşık olup Hüsrev tarafından düzenlenen bir oyunla kendini öldürmüş Şîrîn'in aşkı ile kendi canından geçmiştir. Ferhâd u Şîrîn hikâyesinde ise Hüsrev iki âşığı birbirinden ayırmaya çalışan karakter olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada Klasik Türk edebiyatının en çok sevilen mesnevilerinden bir olan Hüsrev ü Şîrîn veya Ferhâd u Şîrîn hikâyeleri üzerinde durulacaktır. Nizâmî, Şeyhî, Celîlî, Ali Şîr Nevâyî ve Lâmi'î'nin eserleri temel alınacaktır. Bu eserlerdeki olayların karakterlere etkisi anlatılacaktır. Bahsedilen karakterler Hüsrev, Şîrîn ve Ferhâd'dır.

Anahtar Kelimeler: Mesnevi, Ferhâd, Şîrîn, Hüsrev.

ON THE CHARACTERS OF HUSREV, SHIRIN AND FERHAD

Abstract

In the eastern Islamic and classical Turkish literature masnavis were written named Hüsrev and Shirin or Farhad and Shirin. The masnavis are mentioned the most popular, the most read masnavis.

When we look at these masnavis Husrev and Shirin or Farhad and Shirin, we faced with a triple love story . In the Husrev u Shirin masnavis the master characters are Husrev and Shirin. They loved each other. Farhad was an replacement character, loved Shirin. Farhad committed suicide because Hüsrev set a snare for Farhad. In Farhad u Shirin stories the main characters were Farhad and Shirin. They loved each other. But Husrev loved Shirin and wanted to marry her. But Shirin didn't want to marry him. Husrev wanted to differ two lovers Farhad and Shirin.

In this study it's focused on the masnavi one of the most liked masnavi Husrev u Shirin or Farhad u Shirin in Classical Turkish literature. It's based on Nizâmî, Şeyhî, Celîlî, Ali Şîr Nevâyî and Lâmi'î's stories. It's expressed in this study that the effects of the events on characters. The characters that mentioned are Husrev, Shirin and Farhad.

Keywords: Masnavi, Farhad, Shirin, Husrev.

* Yrd. Doç. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sibelusts@gmail.com

İslami doğu ve klasik Türk edebiyatında Hüsrev ü Şîrîn yahut Ferhâd ü Şîrîn adları ile meşhur mesneviler kaleme alınmıştır. Adı geçen mesneviler en çok sevilen, okunan ve anlatılan mesnevilerdendir.

Fars edebiyatında Şehnâme'de de bahsedilerek karşımıza çıkan Hüsrev ü Şîrîn mesnevisi, Nizâmî'de en güzel ve mesnevi tarzı ile kaleme alınan bu hikâye üzerine yazılan ilk eser olarak görülmektedir. Nizâmî'nin eseri kendisinden sonra yazılanlara model olmuş hem Fars hem de Türk edebiyatını büyük orandan etkilemiştir. Fars edebiyatında Hüsrev ü Şîrîn yazan şairler şöyledir:

XIII. Yüzyıl: Emir Hüsrev Dihlevî (Şîrîn ü Hüsey)

XIV. Yüzyıl: Ârifî (Ferhâd-nâme), İmamüddin Fakih (Hüsrev ü Şîrîn ve Ferhâd), Âsâf Han(Hüsrev ü Şîrîn).

XV. Yüzyıl: Âsafî (Ferhâd-nâme), Selîmî (Şîrîn ü Ferhâd), Kemâlüddin Hüseyin Gâzûrgâhî (Ferhâd u Şîrîn).

XVI. Yüzyıl: Hâtîfî (Şîrîn ü Hüsrev), Âhî (Hüsrev ü Şîrîn), Kasımî (Hüsrev ü Şîrîn), Vahşî/Visâlî (Ferhâd u Şîrîn), Urfî (Ferhâd u Şîrîn), Kevserî (Hüsrev ü Şîrîn), Şapur (Hüsrev ü Şîrîn), Mîr Muhsin (Şîrîn ü Hüsrev), Şerif Kâşî (Hüsrev ü Şîrîn), Şeref-i İsfahânî (Hüsrev ü Şîrîn), Bezmî (Ferhâd u Şîrîn).

XVII. Yüzyıl: Mîr Muhsin (Şîrîn ü Hüsrev), Rûhu'l-Emîn (Hüsrev ü Şîrîn), Maşrıkî (Hüsrev ü Şîrîn), Hindû (Hüsrev ü Şîrîn), İbrahim Edhem (Hüsrev ü Şîrîn), Hızrî (Hüsrev ü Şîrîn), Fevkî (Ferhâd u Şîrîn).

XVIII. Yüzyıl: Nâmî (Hüsrev ü Şîrîn), Şihâb-ı Turşizî (Hüsrev ü Şîrîn), Ayânî (Hüsrev ü Şîrîn).

XIX. Yüzyıl: Şu'le (Hüsrev ü Şîrîn) (Demirtaş, 1952, s. 567-573; Kazan, 2012, s. 73).

Türk Edebiyatında ise bu mesnevinin yazımı ya tercüme yoluyla yahut şairlerin kendi tasarruflarıyla mesneviyi yeniden oluşturma çabaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Ali Şîr Nevâyî'nin Ferhâd u Şîrîn mesnevisi Nizâmî'den ve onu tekrar eden şairlerden oldukça farklıdır. Hikâye, Şîrîn ve Ferhâd arasında geçer. Bununla birlikte Nevâyî eserine birçok fantastik unsuru da ekleyerek yeni bir telif eser ortaya koymuştur.

Türk Edebiyatında Hüsrev ü Şîrîn yahut Ferhâd u Şîrîn yazan şairler:

XIV. Yüzyıl: *Kutb (Hüsrev ü Şîrîn) Türk Edebiyatının ilk tercüme Hüsrev ü Şîrîn mesnevisi, Fahrî Hüsrev ü Şîrîn Anadolu'da yazılan ilk bu adlı mesnevidir.*

XV. Yüzyıl: *Şeyhî (Hüsrev ü Şîrîn), Ali Şîr Nevâyî (Ferhâd u Şîrîn), Ahmed-i Rıdvan (Hüsrev ü Şîrîn), Hayatî (Hüsrev ü Şîrîn), Mu'îdî (Hüsrev ü Şîrîn), Sadrî (Hüsrev ü Şîrîn), Harîmî (Ferhâd u Şîrîn), Cemâlî (Hüsrev ü Şîrîn).*

XVI. Yüzyıl: *Âhî (Hikâyet-i Şîrîn ü Pervîz ve Rivâyet-i Gülgûn u Şebdîz), Celîlî (Hüsrev ü Şîrîn), Lâmi'î (Ferhâd-nâme), Ârif Çelebi (Ferhâd u Şîrîn), Şânî (Ferhâd-nâme), İmam-zâde Ahmed (Hüsrev ü Şîrîn), Halîfe (Hüsrev ü Şîrîn), Mahvî (İdris Beg) (Hüsrev ü Şîrîn), Hatîfî (Hüsrev ü Şîrîn), Emrî/Emrullah Çelebi (Hüsrev ü Şîrîn).*

XVII. Yüzyıl: *Fasih Ahmed Dede (Hüsrev ü Şîrîn).*

XVIII. Yüzyıl: *Sâlim (Hüsrev ü Şîrîn), Ömer Bâkî (Ferhâd-nâme).*

XIX. Yüzyıl: *Mustafa Ağa Nasır (Hüsrev ü Şîrîn), İsmâil Nâkâm (Ferhâd u Şîrîn).* (Demirtaş, 1952, s. 567-573; Kazan, 2012, s. 73)

Görüldüğü gibi hem Fars hem de Türk edebiyatında oldukça fazla şair tarafından kaleme alınan bir hikâyedir. Bu mesneviyi önemli kılan diğer bir husus da kahramanları Hüsrev, Şîrîn ve Ferhâd kahramanlarının tarihsel gerçekliklerinin mevcut olmasıdır. Hüsrev, bir İran hükümdarı; Şîrîn kaynaklarda kendisinden fazla ayrıntılı olarak bahsedilmemekle beraber hükümdar Hüsrev'in sevgilisi ve Ferhâd da bir taş ustası olarak görülmektedir. Ancak Hüsrev dışında Şîrîn ve Ferhâd'ın tam olarak kim olduğu, yahut devirlerindeki fonksiyonlarının ne olduğu kesin olarak bilinmemektedir (bk. Tekin, 1994). Çalışmada da bu üç hikâye kahramanının tarihsel gerçekliği değil; hikâye içinde kazandıkları karakter özellikleri ortaya konulacaktır. Bu açıdan bu bahis ayrıntılı olarak tartışılmayacaktır.

Hüsrev ü Şîrîn yahut Ferhâd u Şîrîn mesnevilerine bakıldığında üçlü bir aşk hikâyesi ile karşılaşılır. Hüsrev ü Şîrîn hikâyesinde asıl kahramanlar Hüsrev ve Şîrîn'dir. Ferhâd Şîrîn'e âşık olup Hüsrev tarafından düzenlenen bir oyunla kendini öldürmüş Şîrîn'in aşkı ile kendi canından geçmiştir. Ferhâd u Şîrîn hikâyesinde ise Hüsrev iki âşığı birbirinden ayırmaya çalışan karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu adla yazılmış mesnevilerden Nizâmî, Şeyhî, Celîlî'nin Hüsrev ü Şîrîn Nevâyî ve Lâmi'î'de Ferhâd u Şîrîn hikâyelerinden yola çıkılarak olaylarla kahramanların karakterleri çizilmeye çalışılacaktır.

Hüsrev: Nizâmî, Şeyhî, Celîlî'nin Hüsrev ü Şîrîn adlı mesnevisinde, Hüsrev'in babası Hürmüz, bir erkek evladı olmasını çok ister. Sonunda bir oğlu olur. Bebeğin süte ve tatlıya çok iştihakı olduğundan adı Hüsrev-i Pervîz olur. Çok güzel ve gülbüz bir bebek olan Hüsrev hızla büyür ve etrafın da beğenisini kazanır. Böylece Hüsrev, hikâye kahramanı olarak babası tarafından Tanrı'dan dilenen ve fiziksel açıdan güçlü, güzel bir yapıda doğar ve büyür. Nizâmî'de Hüsrev'in bebekken süte ve tatlıya düşkünlüğü; doğduğundan beri Şîrîn'e duyacağı iştihakı simgeler. Zira Şîrîn'in temel gıdası süttür ve Şîrîn aynı zamanda tatlı manasındadır. Hüsrev; büyür ve içkiye, ava düşkün, kudretli bir şehzade olur. Babasının adaleti uygulamada gösterdiği itinaya rağmen Hüsrev'in adamlarından biri bir suç işler. Ancak Hüsrev bu durumdan haberdar değildir. Hürmüz, bu davranışa hiddetlenir ve yasakladığı bu işin gerçekleşmesinden oğlu Hüsrev'i sorumlu tutar ve oğlunu öldürmese de ağır bir şekilde cezalandırır. Ölümünden kurtulan şehzade Tanrı'ya dua eder ve uyur. Gece rüyasında dedesi Nûşinrevân'ı görür. Dedesi başına gelenlere üzülmemesini söyler ve kaybettiği dört şeyin aslında onun için dört müjdeye işaret olduğunu söyler. Ekşi kuruğu yemesine rağmen Hüsrev yüzünü buruşturmamıştır bu sebeple öyle bir güzele sahip olacaktır ki dünyada eşi benzeri bulunmayacaktır. Atının ayağının kesilmesine razı olmuştur ki ileride Şebdîz adında bir ata sahip olacaktır ve rüzgâr bu atın hızına ulaşamaz. Hüsrev, eşyalarının ve tahtının köylüye dağıtılmasına üzülmemiştir bundan dolayı büyük bir tahtın, saltanatın hâkimi olacaktır. Çalgıcısına verilen cezaya da razı oluşundan dolayı Barbüd adında bir sazende verilecektir ki; o çaldığında kadehte zehir bile olsa şarap gibi içilecektir. Taşa karşılık altın bulacak, dört boncuğa karşılık dört inci elde edeceğini müjdeler. Nûşinrevân, Hürmüz'ün Hüsrev'in elinden aldığı veya zarar verdiği şeylerin aslında değerli (taş) olduğunu, kaybettiği dört unsur yerine değerleri paha biçilemez şeylere (altın, inci olarak simgelenen) kavuşacağını ifade etmiştir.

Hüsrev'in Şapur adında bir nedimi vardır. Hüsrev ve Şapur bir gün sohbet ederlerken Şapur, Şîrîn adlı birinden bahseder. Şapur'un anlattıklarından sonra Hüsrev görmeden Şîrîn'e âşık olur. Hüsrev, Şapur'a Şîrîn'i bulmasını ve ona kendisinden bahsetmesini ve Şîrîn'de de kendisine karşı bir aşkın oluşumunu sağlamasını ister. Şapur, Ermen'e gider, çeşitli hilelerle Şîrîn'i de Hüsrev'e âşık edip Şîrîn'i Hüsrev'in yanına gitmeye ikna eder. Böylece hikâyede birincil kahramanlar ortaya çıkar. Ancak babası ile aralarında çıkan fitneden dolayı Hüsrev babasının kendisini öldüreceğinden korkar ve memleketi Medayin'i terk eder. Burada Hüsrev'in temel karakter yapısını oluşturacak korkunun ilk tezahürünü görürüz. Babasının karşısında duramamış ve kaçmayı tercih etmiştir. Ermen'e gelen Hüsrev, Mehinbânû (Şîrîn'in halası)

tarafından himaye edilmiş ve üzerindeki tehlike geçene kadar burada kalmıştır. Hikâyenin başında Hüsrev'e çizilen yiğit, gürbüz ve güzel karakteri babasından kaçışla gölgelenir. Buradaki ikinci önemli husus ise Mehinbânû tarafından konuk edilmesidir. Hikâyenin sonraki bölümlerinde de Hüsrev'in serüveni boyunca kadınlar yolu ile eriştiği güç yahut Şîrîn ile başlayan gücü elde etme güdüsü ortaya çıkarılır. Hüsrev kudretine rağmen kendiliğinden gücü arama ya da elde etme çabasına girmez.

Hüsrev babasından kaçıp Ermen ülkesine giderken Şîrîn de Hüsrev'in ülkesine doğru gitmiş, yolda karşılaşmış ama birbirlerini tanıyamamışlardır. Bu yüzden Şîrîn, Hüsrev'in ülkesine; Hüsrev de Şîrîn'in ülkesine gitmişlerdir. Hüsrev, Medayin'den ayrılmadan önce Şîrîn için bir köşk yapılmasını istemiş ve köşk yapılana kadar Şîrîn'in güzel bir şekilde ağırlanması talimatını vermiştir. Şapur, Hüsrev'in Ermen ülkesinde olmasından dolayı Şîrîn'i de alarak Ermen'e geri getirir. Böylece Hüsrev ve Şîrîn arasındaki aşk alevlenir. İki âşık arasındaki aşk alevlenince Mehinbânû araya girer ve Şîrîn'i iffetini koruması konusunda uyarır. Şîrîn de bu uyarıyı dikkate alır ve asla bu kuralı çiğnemez. Ancak Hüsrev'in olgunlaşmamış aşkı, Şîrîn'i elde ettiği diğer kadınlar gibi arzulamasına sebep olur. Bu durum Hüsrev'in yüce bir aşktan ziyade şehvi duygularla hareket ettiğinin bir göstergesidir.

Hüsrev'in Şîrîn'i şehvetle arzulaması ancak Şîrîn'in de iffetini korumasındaki ısrarı Hüsrev'i kızdırır. Şîrîn, hükümdar olmasına rağmen hükümdar gibi davranmadığını ileri sürerek Hüsrev'i reddeder. Bunun üzerine Hüsrev tahtı ele geçirmek için ve Şîrîn'e olan kırgınlığından dolayı Ermen'i terk eder. Şîrîn'in bu davranışı Hüsrev'i gücü elde etme konusundaki ilk uyarıştır. Böylece Hüsrev gücünü toplayıp harekete geçer. Bu arada Hüzmüz ölmüş ve tahtı Behram-ı Çübîn ele geçirmiştir. Hüsrev ordusu ile birlikte doğuya hareket eder ve Rum ülkesinin hükümdarından yardım ister. Hükümdar, kızı Meryem'i Hüsrev'e verir ve tahtı ele geçirmesini sağlar. Böylece Hüsrev ikinci defa bir kadının yardımını görmüş, hükümdarlığa bu vasıta ile erişmiştir. Hikâye boyunca da Hüsrev'in bu karakteri göze çarpar. Meryem ile olan evliliği siyasi bir nedenle olsa da bu evlilik boyunca Şîrîn'i göremez ancak sevgilisine duyduğu iştihak artınca onunla gizlice görüşmek ister. Fakat Şîrîn, bu tekliften hoşnut kalmaz ve teklifi geri çevirir. Hüsrev'in Şîrîn ile gizli görüşme talebi Şîrîn'i yüceltmemekle birlikte; aksine gurur kırıcı bir durum olduğundan Şîrîn'i aşağı görme hissini uyandırmaktadır. Ayrıca Rum hükümdarından aldığı destekle elde ettiği tahtını bir nevi borçlu olduğu Meryem'e karşı itaatkârken Şîrîn'e karşı âciz kalmış ve aşkı için gerekli mücadeleden uzaklaşmıştır. Bu psikolojinin altında yine Hüsrev'in tahtı kaybetme korkusu ağır basar. Sonrasında Ferhâd'ın

Şîrîn'e olan aşkını duyan Hüsrev, bir cadı kadın/çirkin sıfatları kendinde toplamış bir adam vasıtasıyla Ferhâd'ı öldürterek ortadan kaldırır. Ancak burada da Hüsrev'in karanlık ve zalim tarafı daha belirgin bir şekilde ortaya çıkar ki Şîrîn'e âşık olan birine dahi tahammülü olmayıp onu öldürme eylemini gerçekleştirmeyi planlarken sevgilisinin iffetli bir şekilde nikâhla kendisine gelmesi için çare aramaz. Yine Hüsrev için Şîrîn'i kaybetme korkusu kendini ilk defa gösterir. Celîlî ve Şeyhî'de Şîrîn'in Meryem'i zehirletip öldürdüğü ifade edilirken Nizâmî'de Hüsrev'in Şîrîn'e duyduğu aşka dayanamayıp Şîrîn'in Meryem'i aşkı ile zehirlediği ifade edilir. Böylece Hüsrev yine kadın karakter sayesinde önünde duran engelden kurtulmuş olur. Celîlî ve Şeyhî'de Meryem'in ölümünden sonra birleşen Hüsrev ve Şîrîn, Nizâmî'de bir engeli daha aşmak durumunda kalırlar. Nizâmî'de; Meryem'in ölümünden sonra da Hüsrev'in Şîrîn'e kavuşmak için elinden geleni yapması beklense de Şîrîn'in istediği şekilde değil yine gönül eğlendirici bir güzele yaklaşır gibi gelmesi Şîrîn'i kırar ve nazlanmayı elden bırakmaz. Bunun üzerine Hüsrev de sadece incelenen mesneviler içinde Nizâmî'de karşımıza çıkan Şeker adlı bir kadınla nikâhlanır ve Şîrîn'i kıskandırmak ister. Hüsrev'in Şîrîn'e giden yollarda kararsız ve tutarsız davranışları hikâyeye sürükleyicilik ve gerilim katsa da başkarakter olarak Hüsrev'in gücün simgesi olması durumunu zedeler.

Ancak Nizâmî'de hikâyeye katılan Şeker, Hüsrev'in güzellikte Şîrîn'e eş gördüğü Şeker ile hem Şîrîn'i kıskandırmak hem de gönül eğlemek niyeti sezilir. Fakat Şeker, Hüsrev için bir diriliş ve aşkın farkına varışla neticelenir. Çünkü Hüsrev, baştan beri Şîrîn ile olmak istemektedir fakat ona duyduğu aşk şehvi noktadan ileri gidememiştir. Ancak güzelliği ile dillere destan olan Şeker de Hüsrev'in duygusal aşk bağlamında doyuma ulaşmasını sağlayamamış ve aslında hayatı anlamlı kılan şeyin Şîrîn'in varlığında tezahür ettiğini anlamasına yol açmıştır. Böylece Şîrîn, şehveti, arzuyu simgelerken bir anda aşkta bir üst mertebeye taşınmış, varlığı ile dünyayı süsleyen bir makama oturmuştur. Hüsrev yine bir kadın sayesinde, aşkta varması gereken noktaya ulaştırılmış olur. Nizâmî, Şeker'in akıbetinden haber vermez ki bu da Hüsrev'in aşkının uyanmasına bir vasıta görevi gördüğünden olsa gerektir.

Hüsrev ile Şîrîn'in birleşmesinden sonra yıllar geçer ve Hüsrev bu sefer gücü ile paralel ülkesine adalet ve zenginlik getirir. Yaşlanıp da sakalında beyaz bir kıl görünce bu sefer ölüm korkusu ile sınanır. Hüsrev'in davranışlarında baskın bir etki yüklenen Şîrîn onu ilme yönlendirir. İlimleri, varlık sorununu araştırmak için tapınaklara gider. Şîrîn ile birlikte hazineyi dolaşırken kapalı bir sandıkla karşılaşılır. Sandığı açtırır ve bir mektup bulurlar. Burada Hz. Muhammed'in geleceği müjdelenmiş ve mektubu okuyanların da bu dine intisap etmeleri

nasihatinde bulunulmuştur. Şîrîn, söylenenlere kulak vermek gerektiğini söylese de Hüsrev burada kararlı bir tutum sergiler ve atalarının dininden dönmeyeceğini söyler. Daha sonra Hz. Muhammed tarafından dine davet eden bir mektup Hüsrev'e ulaşır ancak Hz. Muhammed'in kendisini Hüsrev'e denk görerek mektupta önce kendi adının yazılmasına sinirlenir ve mektubu parçalar. Nizâmî'de bu kısım hikâyenin bitiminde Hüsrev'in oğlu tarafından öldürtülmesinin, böyle kötü bir akibete neden uğradığını açıklama gayesi ile oluşturulmuş ve oğlu tarafından öldürtülmesi, Hz. Muhammed'e yaptığı muameleden dolayı başına gelmiştir izlenimi verilir.

Hüsrev'in Meryem'den olan oğlu Şîrûye, Hüsrev karşıtları tarafından kışkırtılır ve hem babasının tahtına hem de Şîrîn'e göz koyar. Bu niyetle babası Hüsrev'i öldürtür.

Böylece Hüsrev hikâyedeki hayat çizgisinde bir başkasının etkisi olmaksızın bir tasarrufta bulunur ve bedelini canı ile ödemiş olur. Hüsrev ü Şîrîn mesnevîlerinde, Hüsrev gücü, görkemi ile ön planda tutulurken olayların akışında doğrudan müdahil değil yönlendirilen bir karakter olarak karşımıza çıkar. Şapur, mesnevi içinde adı en çok duyulan ara karakter olsa da onun etkinliği Hüsrev ve Şîrîn aşkı üzerinde odaklanır. Bunun dışında genel itibarıyla kadınlar vasıtası ile bir emele ulaşma veya bir hususta uyanış gerçekleşir. Sergilenen davranışlar Hüsrev'in kendisine çizilen portreye zıt bir nitelik taşır.

Nevâyî ve Lâmi'î'nin Ferhâd u Şîrîn mesnevîlerinde ise Hüsrev'e yakışıklı, gürbüz bir fiziksel portre çizilir ancak bunun tersine son derece gaddar bir kişilik ortaya koyar. Ferhâd u Şîrîn mesnevîlerinde Hüsrev, olaylar zincirinde çok etkin bir yapı arz etmese de iki aşkın kavuşmasını engelleyen kaderin tecellisinde en faal rolü üstlenir. Şîrîn'e duyarak âşık olur ve onunla evlenmek ister ki; Hüsrev ü Şîrîn mesnevîlerinde Hüsrev, Meryem ve hatta soyluluğu ve namusuna dair şaibeler bulunmasına rağmen Şeker ile nikâhlanır. Şîrîn ile nikâhlanma söz konusu olduğunda hep kaçan taraf olur, Ferhâd u Şîrîn mesnevîlerinde ise; Şîrîn ve Mehinbânû'nun kabul etmemesine rağmen Hüsrev, harekete geçer, vaz geçmeyip kararlı bir tutum sergiler ve Şîrîn'i elde etmek için Ferhâd'ın ölümüne sebep olur. Bunun yanında Ferhâd u Şîrîn hikâyelerinde gaddar yapısı dolayısıyla halkına zulmeden ve bu özelliğinden dolayı da herkesin bıktığı Hüsrev'i ortadan kaldırmak için Şîrîn'de gözü olan oğlu Şîrûye kullanılır. Hem babasının tahtına hem de Şîrîn'e göz koyan Şîrûye babası Hüsrev'i öldürür.

Şîrîn: Ermen ülkesinin melikesi Mehinbânû'nun yeğenidir. Güzelliği, zerafeti, kararlılığı ve iffetini korumadaki hassasiyeti ve aşkına sahip çıkarak bütün acı ve engellere dayanaklı bir karakter olarak karşımıza çıkar. O da Hüsrev gibi eğlenceye düşkündür. Şapur'un

kılıktan kılığa girerek, Hüsrev'in resmini göstermesi ile ona âşık olur, Hüsrev, Şîrîn'i yanında görmek istediğini söyleyerek Şapur'u Ermen'e gönderir. Şîrîn ile buluşan Şapur ona Hüsrev'den bir yüzük verir ve Medayin'e gönderir. Şîrîn de sevgilisine ulaşmak için tacını ve ülkesini bırakarak kaçar. Medayin'e vardığında ise Hüsrev babasının korkusundan kaçmış Ermen ülkesine gelmiştir. Medayin'e vardığında Hüsrev'in sarayına gider ve kendisine verilen yüzüğü göstererek Hüsrev'i sorar. Hüsrev'in gittiğini haber alınca da daha önceden Hüsrev'in tembihi ile kendisine bir köşk yapılır ve oraya yerleştirilir. Güzelliği dolayısıyla kıskanılan Şîrîn'e onun ruhunu bunaltan, sararıp solmasını kolaylaştırıcı bir yer verilir. Şîrîn, hem sevgilisinden uzakta olmanın sıkıntısını yaşarken; Mehinbânû'ya karşı da vicdan azabı duyar ve hem de iç karartıcı bu ortamda her gün sararıp solar. Fakat Şîrîn'in aşkına karşılık ilk mücadelesi olan bu duruma karşı sabreder ve sevgilisinin yolunu gözler. Daha sonra Şapur'un aracılığı ile tekrar Ermen ülkesine döner ve sevgilisi ile buluşma fırsatı bulur. Ancak Mehinbânû Hüsrev ve Şîrîn arasındaki aşkı görünce Şîrîn'i iffeti konusunda uyarır. Şîrîn de bu konuda söz verir. Ancak Hüsrev, Şîrîn'i arzular ve sevgilisinden aynı karşılığı bulamayınca aralarında tartışılar. Şîrîn, Hüsrev'e sevgili ile uygunsuz vuslatı dilemektense tacına ve tahtına sahip çıkması gerektiğini söyleyerek Hüsrev'i hükümdarlık yolunda ilk adımı atması için teşvik eder. Hüsrev ile bu konuşması sırasında ve hikâyenin geneline bakıldığında; Şîrîn'in söz söyleme hususunda çekingen davranmadığı ve yeri gelince Hüsrev'i azarlamaktan geri durmadığı; buna rağmen de onun Hüsrev'in arkasından ona kavuşma arzusu ile dolu olduğu görülmektedir. Ermen ülkesini terk ederek Rum'a giden Hüsrev Meryem adlı Rum hükümdarının kızı ile evlenir. Hüsrev'in evlendiği haberini alan Şîrîn son derece üzülür fakat yine Hüsrev'den vazgeçmez. Bununla birlikte Mehinbânû ölür ve tahtını Şîrîn'e bırakır. Şîrîn, ülkesine adalet ve refah getirir. Şîrîn'in aynı zamanda hükümdarlık payesine kavuşması hikâyede karakterini kuvvetlendirirken aynı zamanda, Hüsrev ile eşit olmasa da, bir hükümdar olarak yer alması tavrı ve sözlerindeki kararlılık, sitem ve kudretin temelini de nereden aldığını gösteren bir duruma işaret eder. Şîrîn, sıradan bir cariyeye değil bir hükümdardır. Bu sebeple bir erkek yahut Hüsrev tarafından isteniyorsa şanına uygun şekilde şereflendirilmelidir. Bununla birlikte mevki, asalet açısından neredeyse birbirine denk olan iki âşığın aşktaki kararlılık denemesidir ki Şîrîn'in bir taş ustası olan Ferhâd'ın aşkına karşılık vermeyişinin sebeplerinden biri de bu olsa gerektir. Hüsrev, Meryem ile olan birlikteliğinde Meryem'in kıskançlığından dolayı hiçbir kadına yaklaşamaz ki bunlar arasında Şîrîn de vardır. Şîrîn, Hüsrev'in bu durumuna dayanamaz ve tacını değer verdiği bir cariyesine bırakarak Hüsrev'in yanına gider. Burada gaye Hüsrev'e yakın olmakla beraber onun hükümdarlığını da tebrik etmek istemektedir. Aynı zamanda Şîrîn'in oraya gidişi

Meryem'e bir meydan okuyuş ve Hüsrev'in aşkını sınavarak kendini hatırlatmaktır. Hüsrev, Şîrîn'in geldiğini duyunca sevinir, aşkı yeniden depreşir fakat Meryem'in korkusundan onu görmeye gitmez ama gizli görüşme talebinde bulunur. Hikâyenin bu bölümünde anlatımla dile getirilmese de iki kadının Hüsrev üzerindeki tasarruf gücü ve mücadelesi sezdirilmektedir. Şîrîn, Meryem'e rağmen aşığına yakın olmak ve kendini hatırlatıp aşkına çağırmak için Medayin'e gitmiş; Meryem de Şîrîn'in gelmesine rağmen Hüsrev'i kati bir dille uyararak görüşmelerine engel olmuş ve Hüsrev üzerindeki tesirini kanıtlamıştır. Bu durumun farkına varan Şîrîn, Hüsrev'in Meryem engelini kaldırmayacağını anlamış ve çözümü Şeyhî ve Celîlî'de aktarılıp Nizâmî'de sezdirildiği gibi onu zehirleyerek ortadan kaldırmıştır. Meryem güç ve iktidarın ve hatta hükümdarlığın ortağı niteliğinde olduğundan Şîrîn için oldukça güçlü bir rakiptir. Ancak Hüsrev'in Meryem hususundaki ve tahtı kaybetme korkusu ona muhalif bir iş yapmaktan kendini alıkoyuşu ile bu işi Şîrîn üstlenir. Engeli kaldırmaya yönelik gücü ve kararlılığı yine tezahür etmiş ve güçlü rakibini ortadan kaldırmıştır. Bu arada Ferhâd ortaya çıkmış ve Şîrîn'e âşık olmuştur. Şîrîn, Ferhâd'ın ona olan aşkıdan hoşnut olmakla birlikte âşığı Hüsrev'e karşı da kuvvetli bir rakip çıkarmıştır. Ferhâd, Şîrîn'in sesini duyarak onu görmeden gönülden sevdiği ve Şîrîn'in vuslatını değil ona âşık olmaya âşık olduğu için dünyevi taht ve gücü elinde tutan Hüsrev için Meryem'den daha kuvvetli bir rakiptir. Şîrîn, dağı delip yol açmak için uğraşırken Ferhâd'ı ziyarete gider. Bu ziyaretteki amaç hem Hüsrev'i kışkırtmak, hem Ferhâd'ın aşkı ile deldiği dağı görerek kendisi için duyulan aşka şahit olmak hem de kendisine duyduğu aşktan dolayı Ferhâd'ı ödüllendirmek maksadı güder. Aynı zamanda Meryem ile evliliğinin intikamını alır.

Meryem ve Şîrîn arasında güç rekabeti varken Hüsrev ve Ferhâd arasında aşk rekabeti vardır ve bunun galibi de sevgilinin yokluğunda kendini öldürerek dünyadan geçmeyi seçerek aşkta yüceliş noktasına varan Ferhâd olduğundan; Hüsrev güçlü rakibini öldürür.

Şîrîn, aradaki engellerin kalkması dolayısı ile Hüsrev'in artık kendi ile evleneceğini düşünür ve sevgilisinin vuslat isteğine nazla karşılık verir. Şîrîn, Hüsrev'den incinen duygularının telafî edilmesini beklemektedir. Çünkü Hüsrev, Ermen ülkesinde Şîrîn'i bırakıp gitmiş ardından da Meryem ile evlenmiştir. Fakat Hüsrev yine Şîrîn'e istediği ilgiyi göstermez ve Şîrîn'den her bakımdan aşağı olan Şeker ile evlenir. Bu durum Şîrîn'de umutsuzluğa yol açar. Ancak aşkı tek başına yaşamaya karar verir. Hüsrev, Şeker'den sıkılınca Şîrîn'in köşküne gelir ve ondan vuslat talep eder. Şîrîn, köşkün kapılarını kilitletir ve dışarıda kurdurduğu çadırda Hüsrev'i ağırlar. Şîrîn'in köşkün kapılarını kilitlemesi hem Hüsrev'in yaptıklarına karşılık bir

ceza hem de artık Şîrîn'in umutlarının bittiğinin, Hüsrev'in isterse bu aşka arkasını dönüp gidebileceğinin bir ifadesidir. Hüsrev kendisine yapılan hakaret ve sevgilisinin bir türlü vuslata yanaşmamasından dolayı orayı terk eder. Ancak Şîrîn, yaptığı hareketten pişman olur ve Hüsrev'in arkasından giderek gizlice meclisine ortak olur. Burada Hüsrev ve Şîrîn'in dilinden hem sitemler hem de aşklarına dair gazeller okunur. Şîrîn, Şapur'a Hüsrev'in kendisi ile evlenmesini istediğini ve bunu sağlamasını ister. Şapur da bu görevi yerine getirir ve iki sevgili nihayetinde evlenir. Şîrîn'in yaptığından pişman olarak Hüsrev'in arkasından gidişi aşkı için mücadeleyi bırakmadığını, gururunu yere serdiğini ve hikâyelerdeki erkek kahramanların rolünü üstlendiği görülmektedir.

Hüsrev ve Şîrîn evlendikten sonra Hüsrev'i yönlendirme görevi yine Şîrîn'e verilmiştir. Zevk ve eğlenceye düşkünlüğünü kınar ve artık ilimle ilgilenmesi yönünde onu telkin eder. İbadet için ateşgedeye giden Hüsrev tahtından uzaklaşır ve oğlu Şîrûye tahtı ele geçirip babasını zindana attırır. Şîrûye aynı zamanda Şîrîn'i görüp ona âşık olmuş ve böylece babasını ortadan kaldırarak hem tahtı hem de Şîrîn'i elde etmek istemiştir. Gönül Alpay Tekin; Şîrûye'nin tahtı ele geçirmesinde Şîrîn'e duyduğu aşkın önemli olmadığını belirtir. Ancak Hüsrev ve Şîrîn evlenirken Şîrûye; "Şîrîn keşke benim olsaydı." demiştir. Nizâmî, bu ifadeyi kullanırken Şîrûye'nin babasını öldürmesi için bir sebep daha ortaya koymuştur.

Nizâmî'de; Hüsrev öldükten sonra Şîrûye, Şîrîn ile evlenmek istediğini söyler ve Şîrîn de çaresizce kabul eder ancak Hüsrev için bir cenaze töreni düzenlemek istediğini, son görev olarak bunu yaptıktan sonra gönül rahatlığı ile evlenebileceklerini söyler. Şîrûye de Şîrîn'e inanır ve cenaze töreni düzenlenir. Şîrîn, o gün en güzel giysilerini giyer, süslenir ve cenazeye katılır. Topluluk Şîrîn'in durumundan Şîrûye'nin aşkına karşılık vereceğini ve Hüsrev'e hiç üzülmediğini düşünür. Hüsrev'in cenazesi kümbete getirilir. Şîrîn kümbeti temizlemek bahanesi içeri girip kapıyı kilitler. Hüsrev'in tabutunu açar, onunla vedalaşır ve kendini bıçaklayarak öldürür. Burada, öncelikle Şîrîn'in bir kurgu yaratma ve bu kurguyu başarılı bir şekilde kimseye hissettirmeden uygulama becerisi ortaya çıkar. Güzel giysiler giyip mutlulukla Hüsrev'in cenazesinin arkasından yürüyüşü halk ve Şîrûye tarafından Şîrîn'in Hüsrev'i unuttuğuna delalet sayılmış hiç kimse Şîrîn'in planını sezmemiştir. Böylece Şîrîn, Şîrûye'ye akıllıca bir oyun oynamış, hem istemediği bir evliliği yapmamış, babasını öldürerek tahtına ve karısına sahip olmak isteyen Şîrûye'ye unutulmaz bir ders vermiş ve aşkına olan sadakatini canı pahasına kanıtlamıştır.

Ferhâd u Şîrîn hikâyelerinde ise Şîrîn, yine güzelliği, zerafeti ile ön plandadır. Ancak Şîrîn, Hüsrev ü Şîrîn hikâyeleridekine göre durağan ve olayların akışına müdahil değildir. Âşık olduğu Ferhâd'a ulaşmak için bekler, Ferhâd da aşkı için yapması gerekenleri yapar. Yine Ferhâd u Şîrîn hikâyelerinde Ferhâd'ın ölümü ile Şîrîye'nin Şîrîn'e talip olması ve tıpkı Hüsrev ü Şîrîn mesnevisindeki gibi Şîrîn'in kıvrak zekâsını kullanarak Şîrîye'ye bir oyun tertip ederek Ferhâd'ın mezarında kendini öldürdüğü görülür.

Ferhâd u Şîrîn hikâyelerinde Şîrîn hem olayların gelişiminde aktif, hem bir âşık olarak erkek kahramanın rolünü üstlenen, aşkı için gerekirse rakibi Meryem'i öldürerek ortadan kaldıracabilecek derecede karanlık, ancak âşığı tarafından ihanete de uğrasa ondan vazgeçmeyecek kadar aşkı kararlı, buna karşılık sevgilisinin ihanetlerine rağmen Hüsrev'in ölümünden sonra hükümdar Şîrîye ile evlenemeyecek ve hatta canından geçerek ölümü tercih edecek kadar sadakatindeki sınırsızlığı ortaya koymaktadır. Şîrîn, Ferhâd u Şîrîn hikâyelerinde son bölüme kadar oyalarda pasif durumdadır; ancak son bölümde diğer hikâyede olduğu gibi sadık bir âşık olarak hayatına son verir ve etkin bir hâl alır.

Ferhâd: Hüsrev ü Şîrîn hikâyelerinde kısa bir bölümle anlatılır. Sadece Şîrîn'in sesini perde arkasından duyarak ona âşık olur. Ancak Şîrîn'e kavuşmayı değil bu aşkın kendisini istemektedir. Şîrîn'in varlığı Ferhâd için yeterlidir. Eşi benzeri bulunmayan bir taş ustasıdır. Şapur'un hocasının öğrencisidir. Hocaları Ferhâd'a taş, Şapur'a da kalem vermiştir. Bu sebeple Ferhâd eşi bulunmayan bir taş; Şapur da tasvir ustası olur. Ancak bunun dışında Ferhâd'ın ailesi hakkında bir bilgi verilmez. Hüsrev ü Şîrîn hikâyelerinde Ferhâd; Tekin'in ifadesi ile ara bir karakterdir ve olaylara katkısı yok gibidir. Ferhâd olmasa da Hüsrev ü Şîrîn hikâyesi sonuca erer ve olaylar olması gereken düzlemde akıp gidebilirdi. Fakat şuraya dikkat etmek gerekir ki; Şîrîn; bütün güzelliği ve zerafeti şahsında toplamış bir karakter olarak vurgulanır, bu karşın etrafında ona aşkla bağlanan herhangi bir kimseden bahsedilmez. Ferhâd'ın varlığı ve Şîrîn'e duyduğu karşılıksız saf aşk; hem Şîrîn'in güzelliğinin takdirinin kanıtı hem de Hüsrev'in Şîrîn'e duyduğu aşkın derinleşmesinde önemli bir etkidir. Diğer taraftan Ferhâd, bir hükümdar yahut hazineleri olan zengin bir insan değildir. Tam tersine fiziksel gücü, eşi bulunmaz bir maharetin sahibi ve iki hikâyede de en saf ve en güçlü aşkın sembolü olarak karşımıza çıkar. Öyle ki; Hüsrev değil de Şîrîn ölse idi; Hüsrev Şîrîn'in ardından kendini öldürecek kadar güçlü bir tutku ile Şîrîn'e bağlı mıydı? Hikâye gerçek kahramanlara dayandığından dolayı bir hükümdar olarak bu davranış ondan beklenemeyebilir. Fakat bunun bir kurgu olduğu düşünüldüğünde ve edebiyatta bu tarz bir davranışı birçok karakterin gösterdiği düşünülürse Ferhâd'ın hem Hüsrev

ü Şîrîn, hem de Ferhâd u Şîrîn mesnevilerindeki aşk üçgeni içinde aşkın mertebeye en üstününe sahip olduğu görülür.

Ferhâd u Şîrîn mesnevilerinde ise Ferhâd'ın babası bir hükümdardır ve Tanrı'dan bir erkek evlat diler. Tanrı duasını kabul eder ve hükümdarın bir oğlu olur. Ferhâd, garip bir şekilde hüznü meyyaldır. Diğer çocuklar gibi değildir. Büyüdükçe biraz daha olgunlaşır ve 15 yaşında tüm ilimlere vâkıf olur. Ferhâd'ın hüznü babasını çok etkiler, oğlunu mutlu etmek için elinden geleni yapar ama çaresini bulamaz. Aynı zamanda Ferhâd'ın hüznü doğuşu ve hüznün büyüyünce de yüzünden eksik olmaması akıbeti hakkında ta hikâyenin başında bir fikir verir. Ferhâd'ın bu hâli Hüsn ü Aşk'taki belayı ve derdi kendilerine meze yapan kabileyi hatırlatır.

Hükümdar, oğlunun hüznünün giderilmesi için her mevsime uygun dört ayrı saray yaptırır ve Ferhâd'ın eğlenmesi için eğlenceler düzenler fakat Ferhâd'da herhangi bir değişiklik olmaz. Sonunda babası tahtını ona bırakmak istediğini söylese de Ferhâd tecrübesizliğinden bahsederek razı olmaz. Ferhâd ile babası hazineleri gezerken Ferhâd'ın gözüne bir sandık ilişir. Sandığın içinde ne olduğunu öğrenmek ister. Israrlarının sonunda sandığın içinde Âyine-i Gîtî-nümâ'nın olduğu söylenir. Ancak bu sandığın açılabilmesi için sandığın sırrının çözülmesi gerektiği ifade edilir. Ferhâd da bu sırrı çözmek için Yunan ülkesinde Sokrat'ı bulmak istediğini söyler. Hükümdar, oğlunun Âyine-i Gîtî-nümâyı bulmak için heveskâr olmasını sevinçle karşılar; vezirini, ordusunu da alarak Ferhâd ile birlikte Yunan ülkesine Sokrat'ı aramaya giderler.

Hikâyenin bu kısmı masalsı bir serüven kimliği kazanır. Bir amaca (âyine-i gîtî-nümâ) ulaşmak için çeşitli sınavlardan ve mücadelelerden geçmek gerekir. Bununla birlikte bu serüvenin amacı âyine-i gîtî-nümâyı ulaşmak gibi görünse de Sokrat'ın aşk bahsinde söyledikleri elde edilmesi gereken asıl hazinedir. Ayrıca hikâyenin bu bölümünde Ferhâd fantastik bir masal kahramanına dönüşür.

Ferhâd, Yunan ülkesine gider ve burada olağanüstü canlılar ve kahramanlarla karşılaşır. Ejderhalar öldürür, alevlerden büyülmüş semender yağdı ile kurtulur, belaları İsm-i Azam duası ile uzaklaştırır.

Hikâyenin bu bölümündeki ilginç bir nokta da; Ferhâd'a yol gösteren rehberlerin hepsi sırta ulaşmak için gerekli bilgiyi verdikten hemen sonra ölürler. Bu durum hem vahdet imgesini çağırıştır hem de hazineyi elde etmek için sadece bir fırsat bulunduğunu sezdirmek için olsa gerektir. Nitekim bu unsurdan faydalanarak Ferhâd'ın da kendisine sadece bir kez söylenen

şeyi, fiile dönüştürme ve başarma güdüsünün yüksekliği tekrar vurgulanmış olur. Çeşitli mücadelelerden sonra Ferhâd, Sokrat'tı bulur ve Sokrat, Hükümdar ile vezire hastalığı ve yaşlılığı gideren sihirli bir taş verir, ömürlerinin uzun olacağını müjdeleyerek Ferhâd ile yalnız kalmak ister. Ferhâd'a aşka dair mevzulardan bahseder ve Allah yolunda daim olması için gerekenler hakkında nasihatlerde bulunur. Sonra da hakiki aşk ve asıl aşk meselesini açıkladıktan ve aynaya bir kez bakabileceği konusunda uyardıktan sonra orada ölüverir.

Ferhâd, bu serüveni sırasında Hüsrev ü Şîrîn hikâyelerinde karşılaşmadığımız olağanüstü bir kahraman olur. Ejderhayı, Ehrimen'i öldürmeyi başarır. Ferhâd olağanüstü varlıkları yenerken diğer taraftan Hüsrev'in av sırasında bir aslanı öldürmesi Hüsrev ü Şîrîn mesnevilerinde büyük övgülerle anlatılır. Aslan, ejderha ve Ehrimen ile güç açısından karşılaştırılmayacağından Ferhâd'ın Hüsrev'e güç açısından üstünlüğü hikâyenin başında ispatlanmış olur. Bunun yanında Ferhâd aşk için mücadeleye başlamıştır ki Hüsrev Şîrîn'e kavuşmak için böyle bir mücadeleye girişmemiştir.

Aynanın sırrına vâkıf olduktan sonra Ferhâd bir an önce ülkesine dönüp sandığı açmak ister. Ülkeye dönerler, sadık açılır ve Ferhâd aynaya bakar. Aynanda güzelliği tarifsiz bir kız görür, bu güzellikten etkilenecek düşüp bayılır. Kendine gelince yeniden aynaya bakar fakat hiçbir şey göremez. Aynada gördüğü surete âşık olan Ferhâd yataklara düşer. Babası Ferhâd'ın durumu konusunda çaresiz kalır. Hekimler deniz havasının iyi geleceğini söyleyerek seyahat tavsiye ederler. Hükümdar, vezir ve Ferhâd mahiyetleri ile birlikte yola çıkarlar. Sefer sırasında denizde fırtına çıkar ve gemileri batar. Hükümdar ve vezir aynı yerde sahile vururlar ve Ferhâd'ın öldüğünü düşünerek kendi ülkelerine dönerler. Ferhâd da bir odun parçasına tutunarak kendini Yemen sahilinde bulur. Burada Şapur isimli bir delikanlı ile tanışır.

Hikâyede fırtına, Ferhâd'ı ailesinden koparmaktadır ancak Ferhâd'ı aynada gördüğü güzele kavuşturup onu fantastik yapıdan gerçek boyuta da taşıyacaktır. Ferhâd artık ejderhalarla, Ehrimenlerle savaştan olağanüstü bir karakter değil mucizevi bir şekilde fırtınadan kurtulmuş ve bir insana dönüşmüştür.

Güngörmüş Şapur ile arkadaş olan Ferhâd zamanla ona derdini açar. Şapur, aynada gördüğü o yerin Ermen ülkesi olduğunu söyler ve birlikte yola çıkarlar.

Ermen'e geldiklerinde o ülkenin melikesi Mehinbânû'nun yeğeni Şîrîn için yaptırdığı kasrı ve kasma su getirmek için ark açmaya uğraştan işçileri görürler. Ferhâd, onların bu haline üzülür ve işe başlar. Kısa zamanda kendi bulduğu yöntemlerle birçok işçinin yapamadığını

yapar. Bu durumu haber alan Mehinbânû ve Şîrîn minnetlerini belirtmek için Ferhâd'ı görmeye gelirler. Şîrîn'i aynada gördüğünden beri ona büyük bir tutku ile âşık olan Ferhâd onu karşısında görünce düşüp bayılır. Ferhâd'ı saraya getirirler. Şîrîn de Ferhâd'ı görünce ona âşık olur. Böylece iki âşık karşılaşmış ve serüvenleri başlamış olur. Bir zaman sonra Ferhâd kasrın ve arkin yapımını bitirir. Mehinbânû ve Şîrîn, Ferhâd için saraylarında bir ziyafet verirler. Ferhâd ve Şîrîn bu ziyafette daha fazla dayanamaz ve kendilerinden geçerler. Ferhâd kendine gelince yaptığından utanır ve saraydan kaçır. Bu arada Hüsrev adlı kudretli bir hükümdar kendine layık bir kadınla evlenmek ister. Şîrîn'in övgüsünü duymuş ve ona âşık olmuştur. Mehinbânû'ya bir mektup gönderir ve isteğini söyler. Ancak Mehinbânû bu teklifi geri çevirir. Bir kez daha mektup gönderen Hüsrev, ikinci mektuba da ret cevabı alınca ordusunu toplar ve Ermen ülkesini kuşatır. Bunun üzerine Mehinbânû, Hüsrev'e bir mektup göndererek Şîrîn'in Ferhâd'a; Ferhâd'ın da Şîrîn'e âşık olduğunu bu Hüsrev'in istediği bu evliliğin olamayacağını, buna ilaveten de kuşatmayı kaldırmasını ister. Burada önemli bir nokta da Hüsrev ü Şîrîn hikâyesinde Hüsrev'in Şîrîn ile evlenmeye bir türlü yanaşmamasına rağmen bu hikâyede Hüsrev, duyarak âşık olduğu Şîrîn ile evlenmek arzusundadır ve Şîrîn için ülkeler kuşatmaktadır. Ferhâd, tek başına Hüsrev'in ordusu ile baş eder ki yine Ferhâd'ın gücü olağanüstüleştirilmiştir. Ferhâd saray kapısında oturur ve ordunun tehdidine karşı durur. Bunun üzerine Hüsrev'in veziri Bozorkümmid bir hile ile Ferhâd'ın kendinden geçmesine sebep olur. Askerler de bunu fırsat bilir ve Ferhâd'ı Hüsrev'in huzuruna götürürler. Hüsrev, Ferhâd'a birçok soru sorar ve karşısındakinin sıradan bir insan olmadığını anlar, Ferhâd, Hüsrev'e Şîrîn'i hakiki aşkla sevmediği için bu işten vazgeçmesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine Hüsrev, Ferhâd'ın asılıp sonra da yakılmasını emreder. Fakat Hüsrev'in veziri Ferhâd'ın babasının bir hakan olduğunu bu şekilde öldürmenin doğru olmadığını söyleyerek onu hapsedmeyi teklif eder. Ferhâd hapsedilir. Ancak Şapur vasıtası ile Ferhâd ve Şîrîn mektuplaşır. Bu mektuplaşmayı öğrenen Hüsrev, vezirinin de yol göstermesi ile hileci, düzenbaz birine başvururlar. Hileci kadın Ferhâd'ın yanına gider ve Mehinbânû'nun Şîrîn'i Hüsrev'e verdiğini ama Şîrîn'in onunla evlenmek istemediği için kendini öldürdüğünü söyler. Sözleri duyan Ferhâd hakiki aşkla Şîrîn'e bağlı olduğundan o da kendini öldürür. Ferhâd'ın aşkı Şîrîn'e duyduğu aşk ile tıpkı Sokrat'ın söylediği gibi hakiki aşk ile başlar ve sonra İlahi aşka doğru bir merhale izler. Bu sebeple Ferhâd, Şîrîn'e kavuşmayı değil onun varlığı ile yetinip İlahi aşka ulaşmayı hedefler. Ancak Nevâyî ve Lâmi'î'de Ferhâd'ın kendini öldürmesi aşkına sonsuz sadakati simgelese de Ferhâd'ın Mecnûn düzeyinde âşık makamına ulaşmadığı da muhakkaktır.

Sonuç:

Klasik Türk edebiyatında aşk ekseninde yazılan mesnevilerden olan Hüsrev ü Şîrîn yahut Ferhâd u Şîrîn aynı zamanda en çok yazılan ve beğenilen hikâyelerindendir. Nizâmî'nin eserinden hareketle tercüme veya telif yolu ile yazılan mesnevilerde hikâyenin adı Hüsrev ü Şîrîn'dir. Nevâyî'de ise Ferhâd u Şîrîn adı ile yazılmıştır. Nevâyî tarzından etkilenen şairler de Ferhâd u Şîrîn yahut Ferhâd-nâme adını tercih etmişlerdir.

İki farklı tarzda yazılan bu mesnevilerde kahramanları aynı adla anılsa da kurguları birbirinden tamamen farklıdır. İki hikâyede de bir aşk üçgeni mevcuttur. Hüsrev ü Şîrîn mesnevilerinde âşık Hüsrev, maşuk Şîrîn rakip ise Ferhâd'dır. Ancak Şîrîn, Hüsrev'e ulaşmak için çoğu zaman bir âşık rolü üstlenir. Fakat Ferhâd klasik tarzda anladığımız rakip formundan oldukça uzaktır. Çünkü iki sevgiliyi ayırmak çabasında değildir ve varlığı ile ikisi arasında bir engel değildir. Ferhâd u Şîrîn hikâyelerinde âşık Ferhâd maşuk Şîrîn tam anlamı ile rakip de Hüsrev'dir. İki sevgiliyi ayırmak için her türlü kötülüğü yapar. Şîrîn'e âşıktır ve iki sevgili arasında ciddi bir engeldir.

İki hikâyede de kahramanlar aynı zamanda birer karakter özelliği de gösterirler. Konusu aşk olan mesnevilere baktığımızda Leylâ vü Mecnûn, Vâmık u Azrâ v.s. hepsinde âşık, maşuk ve rakip üçlüsü arasında geçen hadiseler hikâyenin kurgusunu oluşturur. Böylece hepsinde kahramanların adı değişse de sergiledikleri davranışlar ve karakter özellikleri aynıdır.

İki hikâye kurgu açısından değerlendirildiğinde muhakkak ki Nevâyî'nin Ferhâd u Şîrîn'i daha orijinal ve güzeldir. Ancak Nevâyî, ilahi aşka ulaşmasını beklediği kahramanına Mecnûni bir aşk düzlemi oluşturamamıştır. Her iki tarzda yazılan mesnevilerde de hakiki aşka ulaşan kahramanlar Ferhâd ve Şîrîn olmuştur. Hüsrev ise Hz. Muhammed'in mektubunu yırttığından dolayı, oğlu tarafından böğrü parça parça edilerek öldürülmüştür. Nizâmî eserini biterken Hüsrev'e biçilen kaderin sebebini bu ifadelerle izah eder.

Çalışmada iki tarzda yazılan beş mesnevi üzerinde durulmuş ve kahramanlar olaylar bağlamında tahlil edilmiştir. Hüsrev için; hakikate ulaşamayan ve nefsi düzlemde kalan aşk anlayışı, zevk u sefaya düşkünlüğü ile Ferhâd u Şîrîn hikâyelerinde zalim bir tablo çizilirken; Şîrîn, güzelliğin sembolü, aşkı için göze alamayacağı hiçbir şey olmayan bazen aktif bazen pasif roller üstlenen bununla birlikte aşkın hakikatini kanıtlamış bir kahramandır. İki tarzda da olaylar açısından bakıldığında en talihsiz kahraman ise Ferhâd olmuştur. Doğduğu günden itibaren hüznle tanışmış ve aşkla hüznü en derin noktasına varmıştır. Fakat sevgilisine

duyduğu aşka rağmen vuslatı istememesi aşk yolunda ilerlemeyi daha muteber kıldığını göstermektedir.

Kaynaklar

- Aycan, E. (1953). Nevai'nin Ferhâd ve Şirin Mesnevisine Dair. *Türk Dili Dergisi*, 2(17), Şubat.
- Aycan, E. (1953). Nevai'nin Ferhâd ve Şirin Mesnevisinin Konusu. *Türk Dili Dergisi*, 2(19), Nisan.
- Çapan, P. (1999). Mesneviye Düşen Aşklar: Ali Şir Nevayî ve Fuzulî'nin Leylâ ve Mecnûn'ları, Muğla.
- Çelebioğlu, Â. (1994). *Türk Edebiyatında Mesnevi (XV. YY'a Kadar)*. İstanbul: Kitabevi
- Çulhaoğlu G. (2002). Şeyhi'nin Hüsrev ü Şirin Mesnevisindeki Aşk İlişkileri, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Demirtaş (Timurtaş), F. K. (1952). Hüsrev ü Şîrîn' ve 'Ferhâd u Şîrîn' Yazan Şairlerimiz. *Türk Dili Dergisi*, 1(10), Temmuz.
- Demirtaş (Timurtaş), F. K. (1953). Şeyhî'nin Hüsrev ve Şirin'i Üzerine Notlar. *Türk Dili Dergisi*, 3(25), Ekim.
- Erkal, A. (1997). Lâmi'î'nin Ferhâd u Şirin Mesnevisi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 8.
- Hüsrev ü Şîrîn. (1967). (çev. Sabri Sevsevil). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Kartal, A. (2000). Nizâmî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i ile Fahrî'nin Hüsrev ü Şîrîn'inin Mukayesesi. *Türk Yurdu-Roman Özel Sayısı*, S. 153-154, Ankara, s. 360-383.
- Kazan, Ş. (2001). Şeyhî ve Hâmidî-zâde Celîlî'nin Hüsrev ü Şirin'lerinin Bir Mukayesesi. *TDAY-Belleten*, S. 44/I-II, Ankara, s. 181-191.
- Köksal M. F. (1998). Âhî'nin Hüsrev ü Şîrîn Mesnevisi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 6, Sivas, s. 209-253.
- Levend, A. S. (1964). *Lâmi'nin Ferhâd u Şîrîn'i*. *TDAY-Belleten*, Ankara, s. 85-112.
- Nas Kazan, Ş. (2012). *Celîlî'nin Hüsrev ü Şîrîn Mesnevisi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Tekin Alpay, G. (1989). Ali Şir Nevâyî'nin Ferhâd u Şîrîn Mesnevisi Üzerindeki Etkiler. *TDAY Belleten*, Ankara, s. 155-167.
- Tekin Alpay, G. (1994). Ali Şir Nevâyî Ferhâd u Şîrîn, Ankara: TDK Yayınları.